

<https://doi.org/10.62837/2025.5.11>

FƏRIDƏ ALLAHVERDIYEVƏ
Azərbaycan Dillər Universiteti,
filologiya elmləri doktoru
farida.muhammedali@mail.ru
İD:0009_0006_0534_1447

MODAL FEİLLƏRİN VARIATİVLİYİ

Açar sözlər: dilin müasir vəziyyəti, modallıq problemi, gerçək modallıq, epistemoloji məntiq, emotiv modallıq

Ключевые слова: текущее состояние языка, проблема модальности, реальная модальность, эпистемологическая логика, эмоциональный модальность

Key words: the contemporary state of the language, the problem of modality, the real modality, epistemological logic, emotional modality

Dilin müasir vəziyyəti, onun qrammatik formaları fonetik quruluşu, söz ehtiyatını və strukturunu başa düşmək üçün müasir dilin hər bir hadisənin uzun inkişaf tarixi, daha qısa və uzun vaxt müddətində baş verən bir sıra dəyişikliklərin nəticəsi kimi nəzərə almaq vacibdir.

İngilis dilinin kökü qədim zamanlara gedir. Bu onu sübut edir ki, “müasir İngilis dilinin elementlərinin əsasları hələ uzaq keçmişdə müasir ingilislərin əcdadları V əsrdən qabaq Avropa kontinentində yaşayarkən qoyulmuşdur”

Dil sabit qalmır. Təbiət və cəmiyyətdə olduğu kimi o daima inkişafdadır. Dilin inkişafının əsas və vacib qanunlarından biri onun bir keyfiyyətdən digərinə keçmə qanunudur. Bununla bağlı yeni keyfiyyətin elementləri yavaş-yavaş toplanır, köhnə keyfiyyətin elementləri isə yavaş-yavaş silinir. Əgər ingilis dilinin tarixinin dəqiq hadisələrini öyrənmiş olsaq, bu qanunun təsiri bizə kifayət qədər aydın olar [13. 44]

Dilçiliyin inkişafının müasir mərhələsi müxtəlif dillərdə modallığın və ya modal feillərin inkişafı probleminə ibarətdir, çünki modallıq mərkəzi dil kateqoriyasıdır və universaldır. Xüsusi diqqət modallıq vasitələri, xüsusilə də modal sözlər və modal feillərin təhlilinə yetirilmişdir, çünki onlar mümkünlük və vacibliyini kommunikativ mənada vacib əhəmiyyət kəsb edən modal mənalarını ifadə edirlər. Dilin müasir inkişaf mərhələsində heç də əhəmiyyətsiz olmayan digər məqam müxtəlif dil səviyyələrində, xüsusilə leksik və mətn səviyyələrində pragmatika və modallığın təhlilindən ibarətdir.

Modallıq problemi müxtəlif dövr alimlərin diqqətini cəlb etmiş və elmi tədqiqatların istiqamətini müəyyən etmişdir. Müasir elmdə “modallıq” terminindən

fəlsəfə, məntiq və dilçilikdə geniş istifadə olunur. Modallıq anlayışı həmçinin psixologiyada da istifadə olunur.[18. 35]

Belə ki, psixologiyada ifadənin “deyimin” kommunikativ məqsədi kommunikativ modallıq adlanır. Qeyd etməliyik ki, modallıq nəinki dil bacarığının vahididir, həmçinin, o, təbiətinə görə sosial vahiddir. Fəlsəfə elmində modallıq anlayışı (latın dilindən modus növ və üsul), bir qayda olaraq, varlıq və ya hadisənin növü kimi nəzərə alınır. Məntiqdə modallıq təbii dildə təsdiq cümlələrə birləşən və xüsusi dil konstruksiyalarının köməyi ilə ifadə olunan “ifadələrin kontekstual xüsusiyyəti” kimi təyin olunur.

Dilçilik modallıq tədqiqatında uzun yol keçmişdir. Modallığın birinci təyininə feli forma, modal feil və s. kimi müxtəlif leksik və qrammatik vasitələrlə ifadə olunan deyimin məzmununa danışanın münasibətinin anlam kateqoriyası kimi nəzərə alan O.S.Axmanovanın lüğətində rast gəlmək olar.

M.V.Zaynulin “Modallıq funksional-semantik kateqoriya kimi” kitabında modallığın aşağıdakı növlərini verir:

Gerçək modallıq onu bildirir ki, məzmun danışanın nöqtəyi-nəzərindən Müasir ingilis dilində modallıq həm qrammatik və leksik, həm də intonasiya və ifadə səviyyəsində realizə olunur və ifadənin müxtəlif üsullarına malikdir. O, müxtəlif qrammatik və leksik vasitə: feli xüsusi formaları, modal feillər (məsələn, may, must, can), digər modal sözlər (məsələn, perhaps, likely), intonasiya vasitələri ilə ifadə olunur. Modal feillərə adətən can, may, must aiddir. Modal feillərin ekvivalent-lərinə isə to have to, to be to, ought to, shall, will, should feilləri aiddir.[9. 94]

Must feli adətən faktlara, biliyə əsaslanan ehtimal bildirir və demək olar ki, “əminlik” mənası ilə həmsərhəddir (“əminliyin ən yüksək dərəcəsi). Must bu halda Azərbaycan dilinə “malı/məli, ola bilsin, şübhəsiz” kimi tərcümə olunur. “Indefinite Infinitive” ilə birləşmədə must feli indiki zamana aid “ehtimal” bildirir. Ex: He must know her address. O, onun ünvanını bilməlidir: O, ola bilsin, onun ünvanını bilir[2. 271]

Əgər danışmaq zamanı hərəkət baş verməsində “ehtimal” ,”güman” söylənsə, must modal feildən sonra “Continuous Infinitive” istifadə olunur. Ex: He must be walking in the garden now.

“Perfect Infinitive” birləşməsində must keçmiş zamana aid olan “güman”, “ehtimal” bildirmək üçün istifadə olunur. Ex: They must have forgotten to send us a copy of the telegram with their letter.

Modal feil may həmçinin “güman” bildirir, lakin danışan onun düzgünlüyündən əmin deyildir. May feli bu mənada həm perfekt -keçmiş zaman, həm də perfekt olmayan məsələlə - indiki və gələcək istifadə oluna bilər:- It may rain tomorrow. – He may not know her address. - He may have left Moscow.

Əgər cümlə güman bildirir və hərəkət danışıq zamanı baş verirsə, may felindən sonra “Continuous Infinitive” istifadə olunur. Məsələn, He may be walking in the garden now.

May feli Azərbaycan dilinə “ehtimal ki, güman ki, yəqin ki, ola bilsin ki” sözlərilə tərcümə olunur.

Might feli perfekt məsdərlə birləşmədə nəyinsə mümkünlüyü haqqında fərz, həmçinin qeyri-müəyyənlik və şübhəni, yüksək dərəcəli gümanı bildirir.

Məsələn:

- I don't know how long the silence lasted. It might have been for half an hour.

Can-could feli “güman” mənasında hərəkətin olmaması və ya onun məhdudiyətini leksik səviyyədə bildirən sual, inkar və ya cümlə formasına görə təsdiq cümlələrində istifadə olunur. Can feli həm perfekt, həm də perfekt olmayan məsdərlə istifadə olunur. Perfekt məsdərlə birləşmədə inkar can feli hərəkətin mümkünsüzlüyünü və ya indiki zamanda hər hansı bir vəziyyətin mövcudluğunu bildirir. Ex: He can't be right. İnkar can felinin perfekt məsdərlə birləşməsi hərəkətin keçmişdə baş verdiyi mümkünsüzlük haqqında indiki zaman ehtimalı bildirir. Ex: You can't have tried. Can feli əminsizlik, təəccüb mənalарının çalarını sual cümləsində əldə edir Ex: Can he be ill?-

İnkar cümlələrdə güman bildirən can modal feli Azərbaycan dilinə “ola bilməz ki” kimi tərcümə olunur. Sual cümlələrdə can feli “doğrudanmı, mümkündürmü” kimi tərcümə olunur.

İnkarın olmadığı halda can felinin məsdərlə birləşməsinə Azərbaycan dilində məsdərin uyğun zaman formasında “bilmək” feli uyğun gəlir.

İnkar could feli indiki zamana aid güman bildirir və can felindən fərqli olaraq daha ehtiyatla istifadə olunur.

“Indefinite Infinitive” ilə birləşmədə should feli məsləhət mənasını əldə etmiş olur və Azərbaycan dilinə “malı/mali” kimi tərcümə olunur. Məsələn:-It's late. You should go to bed. - You shouldn't miss the opportunity.

Perfekt məsdərlə istifadə olarsa should feli “danlamaq” bildirir. Ex: You should have told me about it! .

Should həmçinin faktlara əsaslanan güman bildirir. Ex: It should be about five now.

Should feli həmişə bu mənada istifadə olunmur, bu halda must feli güman mənasında istifadə olunur.

Ought to feli moral- mənəvi sahədə məsləhət bildirir. Ex: You ought to be ashamed of yourself. Perfekt məsdərlə birləşmədə ought to feli moral- mənəvi sahədə danlama bildirir. Ex: You ought to have helped him.

Need modal feli hərəkətin baş verməsinin zəruriliyini bildirir. O, Azərbaycan dilinə “lazımdır” kimi tərcümə olunur. Onun yalnız indiki zaman forması mövcuddur (yəni need), gələcək və keçmiş zaman formaları isə yoxdur. Məsələn:

- We need talk of this no more.
- It needn't take you very long.

To have to feli məcburi zəruriyyət bildirir və Azərbaycan dilinə “məcburi” kimi tərcümə olunur. Ex: I have to get up at 6 every day.

To be to feli hər hansı bir plan və ya razılığa uyğun zərurilik mənası bildirir. Ex: We are to complete this work by tomorrow.

Would feli keçmişdə davamlı, təkrar hərəkət bildirir. Ex: The window wouldn't open.

Bir sıra dilçilər (B.A.İlyiş, V.N.Jiqadlo, L.L.İofik və İ.P.İvanov) qeyd edirlər ki, modal sözlərin funksiyasını, həmçinin modal mənaya və çalara malik bəzi zərflər də yerinə yetirə bilər, məsələn, apparently, evidently, really, unfortunately. Bu müəlliflər həm də qeyd edirlər ki, bu zərflər cümlədə hər hansı bir sözə aid olaraq cümlə üzvləri kimi iştirak edə bilər. Beləliklə, müasir ingilis dilində modal sözlərə real gerçəkliyin faktlarına obyektiv münasibətin ifadəsindən asılı olaraq təsnif olunan dörd söz qrupu aiddir. [7. 710]

1. şübhə, güman və əminsizlik bildirən modal sözlər: maybe, perhaps, probably;
2. bəyənilmə və bəyənilməmə bildirən modal sözlər, fortunately, unfortunately, luckily, unhappily, happily, unhappily
3. qüvvətləndirmə bildirən modal sözlər: really,
4. məlumatda əminlik və düzgünlük bildirən modal sözlər: course, sure, surely.

To be sure, sure enough, evidently, obviously, no doubt, naturally, really.

“Hər qrup daxilində modal sözlər mənasına görə bir-birilə yaxındır, lakin eyni zamanda onların hər biri öz çalarını ifadə edir və ya nitqdə eyni semantik qrupa malik modal sözlərdən fərqlənir”

İngilis dilində həmçinin subyektiv-yumşaldıcı çalarlar və kiçildici- yumşaldıcı suffikslərin (-let, -ule, -ette, -kin, -ock, -ling, -y) morfoloji ifadə vasitələri mövcuddur.

Bu suffikslərlə işlədilən sözlər bunlardır:

1. İsmi kökünə birləşən üslubi neytraldır və kiçik ölçü bildirir.
-let (islet adacıq, booklet kitabçıq), -kin (lambkin, boykin), -ule (spherule, animacule), -ette (kitchenette, balconette), -ock (hillock, paddock, bullock).
2. Müsbət və mənfi konnotasiyaya malik üslubi çalarlıdır. -ling kiçiltmənin emosional müsbət çalarlı isim formasını yaradır (catling. Manling-insancıq, firstling). -ling suffiksi həmçinin hörmətsizlik, nifrətin mənfi konnotasiyanı verir (weakling, snakeling). Modallıq həmçinin inversiya kimi vasitələrlə ifadə olunur. Inversiya söz sırasının pozulmasıdır və bunun nəticəsində hər hansı biri seçilmiş olur və xüsusi konnotasiyalı emosionallıq və ekspressivlik əldə etmiş olur. Aşağıdakı növlərə nəzər salmaq:

a) sifətlə ifadə olunan predikativ feil mübtədadan əvvəl gəlir. Məsələn: Typical was an interview on Moscow television with Dmitry Medvedev, former prime minister, now the leading in the presidential race.”

b) önə çıxan zərflik sözlər. Bu cür zərflik sözlər nəinki özünü, həmçinin perhaps və başqaları, as if, it seemed, it appeared, like kimi ifadələr aiddir.

3. Emotiv modallıq. Emosiya və hisslər emotiv leksika, hiss bildirən feillər, nida və sual cümlələri ilə verilir (to feel, to strike, to love və s.).

4. Modalıq bildirən mənə, İfadənin əsas vasitələri modal feillər, onların ekvivalentləri (be to, have to, be able to) və arzu bildirən leksikadan ibarətdir (wish, want, desire, long for, able, prohibit, impossible və s.).

5. Hipotetik modallıq. İfadə vasitələri, ilk öncə, real olmayan şərtlər və güman bildirən konstruksiyalar – “What if”, “I would”, “If only he could”, “How I wish” və başqaları, modal sözlər possibly, perhaps və həmçinin “xəyal” mənalı isim və feillərdir-her image, I imagined, I saw in my mind və s. Güman (ehtimal) modallığı aşağıdakı misalda xəbər inversiyası ilə ifadə olunur: [14. 24]

“Come war, come deluge, come anything and everything except popular uprising against the scarcity-divident system, the international machine of profit-making must pound on”. (Dreiser) Qoy müharibə, qoy daşqın, nə olursa olsun, çatışmazlıq və dividendlərə qarşı yalnız xalq üsyanı olmasın!

Aşağıdakı misalda modallıq intonasiya ilə ifadə olunur:

“Why! It goes without saying Sözsüz! Müxtəlif funksiyalardan ibarət why modal zərfi intonasiyaya görə bu misalda faktların qətilyi, mübahisəsiz mülahizənin təsdiqi funksiyasını yerinə yetirir”

Linqvistik mətn çərçivəsində modallıq əsas mətn kateqoriyalarından biri

kimi nəzərə alınır. Mətn modallığının altı əsas növlərini göstərmək olar:

1. 1.Epistomoloji modallıq. Onun markerləri mənə, anlam, düşüncə, xatirə bildirən feillər (to know, to guess, to realize, to remember və s.), həmçinin məntiq ifadə edən konstruksiyalar, proses və faktların səbəb-nəticə əlaqələri (real budaq və şərt budaq cümlələri).

2. Modallığın evidensial növü. Evidensial modallığı bildirən vasitələr danışıq, hərəkət və perseptiv feillərdən ibarətdir (to see, to hear və s.). Bura “ehtimal”, “güman” mənasında could, must, might modal feilləri və modal sözlər “certainly”

Bu feillər əsas mənə daşıyan felin ifadə etdiyi hərəkətin mümkün, qeyri-mümkün, məcburi, vacib, məsləhət olunan, şübhəli olduğunu göstərmək üçün işlədilir. Bunlardan daha çox işlək olan can feli fiziki bacarıq, qadirlik və şəraitdən asılı olaraq hərəkətin mümkün olub olmadığını, qadağan və icazə bildirir. Must feli infinitivlə işlənərkən işin görülməsinin vacib olduğunu bildirir, həmçinin əmr və ya məsləhət ifadə edir. May feli məsdərlə işlənərək icazə mənasını ifadə edir. Elə həmin feil “Simple Infinitive” və “Perfect Infinitive” ilə işlənərsə fərziyyə və güman

bildirir. Should feli mənəvi borc, məsləhət, icrası vacib olan və ya vacib olmayan hərəkəti göstərmək üçün işlədilir. Ought feli də should felinin ifadə etdiyi mənanı verir. Shall modal feil kimi müraciət edilən adamın fikrini bilmək, əmr, xəbərdarlıq və vəd ifadə etmək üçün işlədilir. Modal mənada will niyyət, xahiş, arzu, vəd bildirir. Dare feli bir şeyi etməyə cəsarəti olmaq mənasını verir. Need modallıq mənasında zərurət bildirir. Daha çox sual və inkar cümlələrdə işlənir.

Yuxarıda göstərilənlərə əsaslanaraq belə nəticəyə gəlmək olar ki, modallıq cümlə məzmununda özünü göstərən obyektiv əlaqələri (obyektiv modallıq) və danışanın nöqtəyi-nəzərindən təsvir edilən ələqəni (subyektiv ələqə) əks etdirən dil kateqoriyasıdır. Obyektiv modallıq fikir predmeti ilə onun əlamətlərinin münasibətlərinin səciyyəsi ilə cümlədə öz əksini tapmış obyektiv ələqələrin, mümkün ələqələrin əks olunması ilə müəyyənləşir. Gerçəklik fikir subyekt - danışan, fikirləşən, yazan nöqtəyi-nəzərindən cümlə - hökm məzmununun müvafiqlik dərəcəsini səciyyələndirən bir anlayışdır. [15. 55]

Məlum olduğu kimi idrak prosesi bir çox ardıcıl mərhələlərdə reallaşır. Bunların hər birində bizim obyektiv gerçəklik haqqında biliklərimiz zənginləşir. Başlanğıc mərhələdə obyekt o qədər az öyrənilir ki, onun haqqında problem kimi fikir yürüdülmür. Bu mərhələdə obyekt barədə verilənməlumat da müxtəlif dərəcəli problematik gerçəkliklə səciyyələnir.

Nəhayət, obyekt tam öyrənildikdən sonra onun haqqında verilən məlumat tam gerçək hesab olunur.

Felin lazım şəkli qrammatik subyekt- mübtədə ilə feli xəbər arasında elə bir ələqəni göstərir ki, müəyyən şəraitdə həmin ələqə reallaşa bilər, lakin hələ reallaşmaq imkanı əldə etməmişdir. Bizim üçün məsdarda isim və feli xüsusiyyətlərin nisbəti, məsdarın to ədatı ilə və onsuz işlənməsi, bunun modallıq məsələsi ilə ələqəsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İngilis dili məsdarının ismi xüsusiyyəti onun mübtədə və xəbər vəzifəsində işlənməsi, ismi xəbərin ad hissəsi olması kimi izah edilir. Məsdarın mübtədə vəzifəsində işlənməsi məsələsində Azərbaycan və ingilis dillərinin arasında elə bir fərq müşahidə olunur. Məsələn: "To read is useful" – "Oxumaq xeyirlidir." Amma nəzərə almaq ki, bu, azərbaycanca təbii səslənmir və hərfi tərcümə kimi görünür. Həmin cümləni belə də vermək olar: "Oxumağın xeyri var".

Həmin dillər arasında ən maraqlı fərq ikinci halla bağlıdır:

The boy asked to go away

– Oğlan icazə istədi ki, getsin (çıxıb getsin daha düzgün olardı).

Buradakı to go (away) tamamlıq hesab edilir. Bu fikir bizdə etiraz doğurmur. Amma həmin cümlənin azərbaycanca tərcüməsində bu belə deyil. Burada "getsin" (çıxıb getsin) sözü birincisi, isimlə ifadə olunmuş üzv deyil, o, felin əmr şəkilindədir. İkincisi, həmin söz cümlədə tamamlıq yox, tamamlıq budaq cümləsi vəzifəsi daşıyır.

Bu cümləni sadə cümlə şəklində də vermək olar: Oğlan çıxıb getməyə icazə istədi.

İ. Rəhimov və T. Hidayətqızı to ədatının aşağıdakı hallarda işlənmədiyini göstərirlər: shall, wil, do köməkçi və can, may, must modal feillərdən sonra.

Məsələn:

We shall be teacher

- Biz müəllim olacağıq.

Every one must love his country.

- Hər kəs öz vətəninə sevməlidir [3., 73]

Aydın məsələdir ki, bu hal modal feillərin işlənməsi mövzusu ilə əlaqəlidir. Məlumdur ki, modal feillər içərisində yalnız ought feli məsdərin to ədatı ilə işlənməsini tələb edir. Do feli köməkçi fel hesab edilsə də onun modal xüsusiyyətləri də qeyd olunur.

Deməli ki, “ modal feil “ (xalis) məsdər” konstruksiyası Azərbaycan dilində vahid sintaktik(morfoloji) tərkiblə verilir. We shall be- Olacağıq

Məsdərin hansı modal feillə işlənməsindən asılı olaraq modal mənaların da xarakteri dəyişir. C. Heysi yazır: Can, will modal feilləri “ modal feil + məsdər “ konstruksiyasına “ yəqinlik, əminlik” konnotativ mənası, may modal feli və might, could, should, would formaları isə “ inamsızlıq (inanmama) konnotativ mənası verir [17. 10]

Məsdərin to ədatı olmadan işlənməsinin başqa bir halı da modal mənə bildirən qiymətverici konstruksiyalara bağlıdır:

Ex : I'd better come with you- Mən daha çox sənə ilə gəlmək istədim

Ex: We' d better go home- Yaxşı olardı ki, evə gedəydik.

Ex: You should rather say so- Gərək siz belə deyəydiniz.

Ex: You' d rather go out - Yaxşı olardı ki, siz çıxıb gedəydiniz [Braine]

Ex: You' d better not do anything- Yaxşı olardı ki, siz heçnə etməyəydiniz [Maugham]

İngilis dilindəki “ shall+ məsdər” tipli konstruksiyalar Azərbaycan dilində tərkibində məsdər olmayan konstruksiyalarla verilir. Deməli, Azərbaycan dilində bir dil hadisəsi kimi modal məsdərdən danışmaq olmaz.

İngilis dilində modallıq bildirən feillərin sayı az deyildir. İngilis dilində modal feillərin sayı təxminən 10-12- dir. İngilis dilində formal olaraq təyin edilə bilən modal feillər şəbəkəsi vardır. Bunlar aşağıdakılardır: may, can, must, ought to, will, shall; həmin şəbəkənin ucqarında need və dare yer tutur. Həmçinin might, could, would və should bura aiddir.

Will, shall, may, might, can, could, must, ought to, should, would, used to, need kimi köməkçi yaxud yardımçı feillər əsas feillərlə birləşmədə zaman və şəkil çaları ifadə etmək üçün işlənir. Köməkçi feillərin əsas feillərlə birləşməsi feli ifadələr (frazalar) yaxud feli cərgələr (silsilələr) yaradır.

Biz modallıq kateqoriyasının elə bir sahəsinə daxil oluruq ki, ingilis və Azərbaycan dillərində onun ifadə vasitələri kateqoriya cəhətdən bir-birinə uyğun gəlmir. Bunlar ingilis dilində modal feillər və Azərbaycan dilində felin modallıq bildirən (arzu, lazım, vacib və bacarıq) şəkilləri, bəzi zaman formalarıdır.

Yuxarıda qeyd edilidiyi kimi, Azərbaycan dilində modal feillərlə yaxın mənaldə işlənən cəmi iki feil vardır: bacarmaq və bilmək. “ Bacarmaq” feilinin mənası “ qabil olmaq”, “ qadir olmaq” mənalarına çox yaxın olsa da, onun başqa feillərlə qoşulub, onların ifadə etdikləri mənalara modal mənə çaları vermək qabiliyyəti yoxdur. O, yalnız əsas feil kimi, həm də adlarla əlaqədar olaraq işlənə bilir. Məsələn: Mən bu işi bacarıram/ bacarmıram.

Shall modal feilinin sual məqamında işlənməsi ikimənaldır. O, ilk növbədə, cavab almaq məqsədi güdən sual bildirir. Məsələn: Shall I see you tomorrow? - Mən sabah səni (yaxud səni sabah) görəcəyəm(mi)?

Aydın məsələdir ki, müraciət edən şəxsin rəyindən asılı olaraq bu suala həm “hə”, həm də “yox” cavabı vermək olar.

Sual məqamında işlənən shall feilinin başqa bir mənası “zərurət, vaciblik” bildirməkdir. Ex: Shall I come and fetch you? - Mən gəlib sizi tapmalıyam? [Maugham W.S.]

Shall modal feli to have feli ilə də işlənir. Müvafiq konstruksiya ilə “zərurət (məcburiyyət)” mənası ifadə olunur. Bu zaman budaq cümlədə if şərt bağlayıcısı işlənir və hal-hazırda mümkün olmayan şəraiti bildirir. Məsələn: “Look” Ordway said, “ If this is a bad time, I’ll tell these people they’ll have to come back some other day”. - Ordvey dedi:- Əgər münasib vaxt deyilsə, mən bu adamlara deyim ki, başqa gün gəlsinlər (Bax, -Ordvey dedi, - Əgər bu pis vaxtdırsa, mən bu adamlara deyim ki, onlar bir də başqa gün gəlsinlər).

Should modal feli shall feilinin keçmiş zaman forması olub, əsas felin məsdər forması ilə birlikdə “keçmişə nəzərən gələcək” (The Future-in-the Past) zamanı ifadə etmək üçün işlədilir. O, (would feli ilə bərabər) felin şərt şəklini əmələ gətirərkən şərt budaq cümlələrində və baş cümlədə işlənir. Məsələn:

If you think that was amazing? You should have seen it last night.

Əgər siz bunu heyramız hesab edirsinizsə, gərək onu keçən gün görmüş olaydınız.

Müasir ingilis dilində, xüsusən onun Kanada və Amerika variantlarında should feli daha çox would ilə əvəz olunur. Britaniya ingiliscəsində və rəsmi Amerika ingiliscəsində should felinin modallıq bildirən aşağıdakı mənalarını müşahidə etmək olar: [21. 74]

1. Məcburilik modal mənasının ifadəsi. Məsələn:

You should speak to him right away.

- Sən elə indicə onunla danışmalısən.

Should modal feil həmin semantik mənasında Azərbaycan dilinə feilin vacib şəkli vasitəsilə tərcümə olunmuşdur.

2. Başqasının fikrini öyrənmə(sərəncam gözləmə) modal mənasının ifadəsi. Məsələn:

Should I ask him about it? - Mən bu barədə ondan soruşmalıyam?

3. Ritorik sualda should emosional münasibət bildirir. Məsələn:

Why should he do it? - O niyə bunu etsin ki /etməlidir ki?

How should I know? - Mən hardan bilim?

4. Should modal feil öz inkişafı nəticəsində, shall feilindən fərqli olaraq, yeni mənə - məsləhət bildirmək mənası qazanmışdır. Məsələn:

You should never look at one woman when you are talking to another.

- Siz bir qadınla söhbət edərkən gərək başqasına baxmayasınız [Braine]

İngilis dilində will və would feilləri həm tam predikasiya vasitələri, həm də modal feillər kimi işlənir. Will feili bu məqamda əsas (müntəzəm- “regular”) feil kimi işləyə bilir (wills, willed). O, bu məqamda “ özünü biruzə vermək (göstərmək), “əmr etmək”, “ məcbur etmək”, “ təlqin etmək” mənasında işlənir.

Will feilinin modal feil kimi iki forması vardır: will - indiki zaman, would- keçmiş zaman. Would forması iki qaydada işlənir: a) keçmişdə baş vermiş aktual faktı ifadə etmək üçün; b) indiki zamanda qeyri-reallığı ifadə etmək üçün yaxud will feilinin daha yumşaq və nəzakətli forması kimi [6. 61]

Tədqiqatçılar will və would feillərini shall və should feilləri ilə müqayisə edərək göstərir ki, müasir ingilis dilində shall və should feilləri iki müstəqil feil kimi izah edildiyi halda will və would feilləri başlıca olaraq paralel şəkildə işlənir, onların ilkin mənası da iradi akdir, istəkdir. Bununla yanaşı, will feili özünün bəzi mənalarında would feilinə paralel olaraq işləyib keçmişdə baş verən aktual hərəkəti bildirir. Will başqa mənalarında would feilindən təcrid olunmuş mövqə tutur. Bu, would feili hal hazırda real olmayan hərəkəti bildirdiyi zaman, ya da will feilinin daha yumşaq və nəzakətli forması kimi özünü göstərir.

Azərbaycan dilində:

1. Cahangirov F.F. İngilis və azərbaycan dillərində modallığında struktur semantik tədqiqi(müqayisəli-tipoloji tədqiqat). Bakı; Elm, 2005, 311 s.
2. Musayev.O.İngilis dilinin qrammatikası.Bakı - Qismət.2007.587s.
3. Rəhimov İ. Hidayətzadə T. İngilis dilinin praktik qrammatikası. Bakı: “Maarif”, 1966, 314 s.
4. Rəhimov İ., Hidayətzadə T., Mircəfərova S. İngilis dilinin praktik qrammatikası, Bakı ; Azərnəşr, 2001, 170 s.

Rus dilində:

5. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: 1981, 140 с.
6. Жигадло В.Н., Иванова И.П., Иофик Л.Л. Современный английский язык. М.: 1956, 250 с.
7. Зайнуллин М.В. Модальность как функционально-семантическая категория. Саратов: 1986, 120 с.
8. Иванова И.П. История английского языка. Л.: 1999, 345 с.
9. Ильиш Б.А. История английского языка. Л.: 1973, 341 с.
10. Качалова К.Н., Израилевич Е.Е. Практическая грамматика английского языка. М.: Издательство "Юнвес", 1998, 260 с.
11. Панфилов В.В. Категория модальности и ее роль в конструировании структуры предложения и суждения // Вопросы языкознания, 1977, № 4, с. 48.

İngilis dilində:

- Bernstein, Cynthia. Grammatical features of southern speech: yall, might could, and fixin to. English in the Southern United States, ed. By Stephen Nagle and Sara Sanders. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 106-118.
12. Brandstetter, Corinne. A study in syntactic variation: Double modal constructions. Handout from paper presented at New Ways of Analyzing Variation in English (NWAVE) 35, Ohio: Ohio State University, 2006, 13 pp.
13. Burg, Elyssa. Had Ought: A Midwestern Double Modal. Handout for paper presented at Chicago Linguistics Society, Chicago: 2000, 10 pp.
14. Bybee, Joan L. Verb. Morphology: A handbook on inflection and word formation Eds. G. Booij, C. Lehmann and J. Mugdan, 794-808. Berlin: Walter de Gruyter 2000.
15. Bybee, Joan. Lexical diffusion in regular sound change. In D. Restle and D. Zaefferer (eds.) Sounds and Systems: Studies in Structure and Change. Berlin: Mouton de Gruyter, 2002, pp.58-74.
16. Coates, Jennifer; Leech, Geoffrey. The Meanings of the Modals in British and American English. York Univ. (England). Dept. Of Language. PUB DATE: JOURNAL CIT York Papers in Linguistics; n8 p23-34 Sep 1980 *Contrastive Linguistics; Language Research.
17. Elsmann, Minta. The syntax of single and double modal constructions. Masters Thesis, University of South Carolina, 2012.
18. Hasty, J. Daniel et al. Finding needles in the right haystack: Double modals in medical consultations. University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics 18: 2012, pp.40-47.

19. Hasty, J. Daniel. This might could help us understand syntactic variation: The double modal construction in Tennessee English. PhD Dissertation. Michigan State University, 2012.
20. Hasty, J. Daniel. We might should oughta take a second look at this: A syntactic re-analysis of double modals in Southern United States English. *Lingua* 122: 2012, pp.1716-38.

АЛЛАХВЕРДИЕВА ФАРИДА

**ВАРИАТИВНОСТЬ МОДАЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ
РЕЗЮМЕ**

Статья посвящена изменчивость модальных глаголов, которая всегда актуальна в лингвистике. Современный этап развития языка состоит из проблем развитие модальности или модальных глаголов в разных языках, поскольку модальность является центральной языковой категорией и носит универсальный особое внимание уделяется анализу средств модальности, особенно модальных глаголов, поскольку они выражают коммуникативно важные модальные значения возможности и необходимости. Другим важным аспектом современного развития является анализ прагматики и модальности на различных языковых уровнях

ALLAKHVERDIYEVA FARIDA

**THE VARIABILITY OF MODAL VERBS
SUMMARY**

The article is about the variability of modal verbs, which is always relevant in linguistics. The Modern stage of linguistic development consist of the problems of the development of modality or modal verbs in different language since modality is a central linguistic category and it is Special attention is paid to the analysis of modality devices , especially modal words and modal verbs , because they express communicatively important modal meanings of possibility and necessity. Another important aspect of modern development of language is the analysis of pragmatics and modality at various language levels, especially at the lexical and textual levels

Rəyçi: AMEA-nın Hind-Avropa şöbəsinin müdiri İlham Təhirov

